

УДК 342.9

Іван Шумейко,*аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

СУБ'ЄКТИ, ПРИЧИНИ І ЧИННИКИ ПОРУШЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ

Статтю присвячено порушенням корпоративних прав як об'єкту адміністративно-правової протидії. На основі аналізу судової практики з'ясовано, хто саме найчастіше є порушниками корпоративних прав, якими є причини таких порушень та які чинники сприяють порушенням. З'ясовано, що одним із важливих чинників порушення є недосконалість адміністративного законодавства, вади в діяльності суб'єктів публічної влади. Запропоновано класифікацію суб'єктів, причин і чинників порушення корпоративних прав.

Ключові слова: адміністративно-правова протидія, господарське товариство, корпоративні права, корпоративні спори, порушення права, причина, публічна адміністрація, суб'єкт, чинник.

Захищеність корпоративних прав є запорукою сприятливого інвестиційного клімату. Тому актуальною є проблематика діяльності держави щодо превенції, припинення порушень корпоративних прав, їх захисту від порушень, застосування заходів відповідальності. Держава впливає на корпоративні правовідносини шляхом:

1) здійснення правового регулювання правовідносин – корпоративних (між учасниками товариства, між товариством та його учасниками з приводу утворення, діяльності, припинення товариства) та адміністративних (між державою і суб'єктами корпоративних правовідносин з приводу забезпечення дотримання останніми правових норм);

2) легалізації, визнання, засвідчення юридичних фактів створення, змін у правовому статусі, припинення юридичних осіб – емітентів корпоративних прав; набуття, зміни, припинення статусу власника корпоративних прав;

3) контролю, нагляду за додержанням правових норм суб'єктами корпоративних правовідносин;

4) обліку, розкриття, надання інформації про емітентів корпоративних прав;

5) розв'язання корпоративних спорів та публічно-правових спорів, пов'язаних із корпоративними правами, та відновлення порушених прав;

6) притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у порушенні правових норм у сфері корпоративних та пов'язаних із ними правовідносин;

7) прийняття рекомендацій, надання роз'яснень, узагальнення практики, розроблення модельних актів корпоративного управління.

Водночас недоліки у правовому регулюванні діяльності держави з протидії порушенням корпоративних прав можуть, навпаки, стати чинником таких порушень. Наскільки обґрунтованим є таке твердження, можливо перевірити шляхом аналізу практики розгляду корпоративних спорів, під час якого можливо з'ясувати, якими є суб'єкти, причини і чинники порушення корпоративних прав.

Проблематиці корпоративних правовідносин присвячена значна кількість досліджень. Водночас потенціал публічного адміністрування в боротьбі з порушеннями корпоративних прав не є на сьогодні ґрунтовно дослідженим.

А. Сороченко зазначає, що чинне законодавство у сфері корпоративних правовідносин містить чимало колізій і прогалин, що призводить до численних корпоративних конфліктів та неоднозначного вирішення їх судовими інстанціями [1, с. 54]. А. Є. Молотніков вважає, що законодавчий вакуум у сфері регламентації діяльності господарських товариств є причиною численних конфліктів у сфері корпоративного управління, що шкодять інтересам окремих акціонерів і держави [2, с. 49].

Більшість досліджень на цю тему стосується корпоративного рейдерства, тоді як причини й чинники таких видів порушень, як порушення прав міноритарних учасників (акціонерів), діяння виконавчих органів на шкоду товариства та грінмейл, здебільшого залишаються поза увагою дослідників.

У своїй публікації Г. Паламарчук та Л. Венгер висловили думку щодо факторів поширення українського рейдерства, серед яких названо: корупцію у владних структурах і правоохоронних органах; недосконалість законодавства, що стосується корпоративних відносин; відсутність у країні фондового ринку, який би нормально функціонував, непублічність більшості власників, «непрозорість» фінансових потоків підприємств, їх намагання приховати свої прибутки шляхом виплати заробітної плати у конвертах і «ручного» розподілу дивідендів, що створює критичну більшість невдоволених акціонерів і збільшує кількість тих, хто бажає незаконно захопити бізнес [3, с. 39-40].

Отже, створюється ситуація «замкненого кола», за якою порушення прав міноритарних учасників та недобросовісні дії виконавчого органу призводять до того, що такі учасники, не реалізувавши свої права у законний спосіб, вдаються до отримання зиску від своїх корпора-

тивних прав у протизаконний спосіб – шляхом корпоративного шантажу (грінмейлу) з метою продати корпоративні права за найбільшою ціною або шляхом корпоративного рейдерства з метою встановлення контролю над підприємством. Аргументом на користь цієї думки є твердження Ю. Берлача, який зазначає, що інститут «рейдерства» став одним із найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів [4, с. 62]. Думка слушна, однак вона відображає сучасний стан захищеності корпоративних прав у нашій країні, а не такий стан, що властивий правовій державі.

Чимало дослідників зазначають корупцію та недосконалість нормативно-правової бази як основні причини порушень корпоративних прав. Зокрема, С. В. Рахуба вважає, що активізації рейдерів сприяє недосконалість українського корпоративного законодавства та корумпованість влади [5, с. 63]. З. С. Варналій та І. І. Мазур перелічують такі чинники рейдерства в Україні, як слабкість правової системи, недосконалість судової влади, корумпованість органів влади, відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власників, низький рівень правової культури, правовий нігілізм як у суб'єктів господарювання, так і представників органів влади, сумнівна передісторія приватизації об'єктів тощо [6, с. 130]. На думку А. Смітюха, жодна «сіра» або «чорна» рейдерська схема не може бути реалізована без задіяння корупційних важелів, оскільки легалізація незаконного за своєю сутністю загарбання через ухвали та рішення судів та інших органів, залучення правоохоронних органів для подолання опору учасників (акціонерів) або власників вимагає особливих мотивацій, яку забезпечує саме корупція [7, с. 8].

Крім корупції, недосконалого законодавства і ситуації «замкненого кола» порушень корпоративних прав, вчені наголошують на тому, що нині, на жаль, діяльність із загарбання підприємств (у тому числі корпоративне рейдерство) є надприбутковою. О. Пащенко зазначає, що загарбання є найдешевшим способом придбання компанії [8, с. 23]. В. Шахрай наголошує на можливості добре заробити після вдалого загарбання [9, с. 17].

Водночас, загострюючи увагу на корупції як причині порушень корпоративних прав, чимало досліджень оминають увагою вади у чинному законодавстві, що роблять можливими чи полегшують такі порушення, або ускладнюють процес відновлення порушених прав, або стимулюють порушників. До цього часу не проведено дослідження із виявлення та систематизації суб'єктів, причин та чинників (факторів) порушення корпоративних прав, що не дає змоги системно протидіяти цьому негативному явищу.

Мета статті – з'ясувати й визначити, хто є суб'єктами порушення корпоративних прав, якими є причини й чинники порушення корпоративних прав як об'єкту адміністративно-правової протидії, систематизувати отримані дані, запропонувати власну класифікацію суб'єктів, причин і чинників порушення корпоративних прав.

Аналіз судової практики розгляду корпоративних спорів дає можливість виявити типові приклади порушень корпоративних прав. Зокрема, постановою Вищого господарського суду (далі – ВГС) України від 03.04.2017 в справі № 915/20/16 було залишено без змін судові рішення попередніх інстанцій про задоволення позову про визнання недійсним рішення загальних зборів та зобов'язання скасувати реєстраційну дію. Оспорюваним рішенням загальних зборів було перерозподілено частки в статутному капіталі (частка позивача передана іншій особі), а також змінено керівника. Погоджуючись із рішенням про задоволення позову, ВГС України виходив із: відсутності оригіналу договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі; з того, що нотаріально посвідчена копія цього договору зроблена з копії, а не з оригіналу документа; наявності лише нотаріально посвідченої копії, а не оригіналу протоколу загальних зборів (у тому числі в матеріалах реєстраційної справи). На підставі зазначеного суд дійшов висновку, що «позивач не здійснював жодних дій щодо скликання та повідомлення про проведення загальних зборів товариства, так як жодного оригіналу документа, який би свідчив про вказані дії, в матеріалах справи не міститься» [10]. Суб'єктами порушення доцільно вважати набувачів частки в статутному капіталі, протиправно відчуженої. За своїм видом таке порушення належить до корпоративного рейдерства, причиною якого є бажання особи безоплатно, протиправно заволодіти чужими корпоративними правами з метою одержання контролю над виконавчим органом товариства. Варто зазначити, що чинниками, що зробили можливим порушення, є незаконні дії нотаріуса, що посвідчував копію з копії документа, а також занадто ліберальне законодавство у сфері державної реєстрації, яке на той час дозволяло проведення реєстраційних дій на підставі ксерокопій документів.

У постанові від 29.03.2017 по справі № 908/102/16 ВГС України погодився з недійсністю рішення загальних зборів. За фабулою справи, особу, яка володіла часткою в розмірі 25,45% статутного капіталу товариства, було протиправно виключено зі складу його учасників. Це було вже встановлено рішенням суду в іншій справі, однак протягом розгляду вказаної справи загальні збори, керуючись редакцією статуту, що не передбачала позивача у складі учасників, прийняли нове рішення про перерозподіл часток у статутному капіталі. Після задоволення першого позову корпоративні права позивача не було відновлено, оскільки після скасованої реєстраційної дії було проведено нову, не скасовану. Це і змусило звернутися з другим поспіль позовом, в якому позивач оспорював повторний перерозподіл часток. ВГС України зазначив, що «є правильним висновок суду апеляційної інстанції про те, що під час розгляду даної справи слід керуватися редакцією статуту ТОВ «...», чинною станом на 14.10.2014 і відповідно до якої «особа 5» був учасником вказаного товариства та мав відповідні права» [11]. Отже, мало місце порушення

прав міноритарного учасника, пов'язане з позбавленням володіння корпоративними правами. Суб'єктами цього порушення, ймовірно, були мажоритарні учасники, які прийняли протиправне рішення про виключення учасника, а потім шляхом повторного перерозподілу часток унеможливили виконання першого рішення суду про визнання недійсним виключення учасника з товариства. Причиною цього, як і одного з наведених вище прикладів, порушення, шкідливіше за все, стала потреба у прийнятті рішення, яке потребувало підвищеної кількості голосів від складу присутніх, за відсутності згоди позивача на таке рішення. Зазначимо, що факторами (чинниками), які призвели до порушення, є невжиття дієвих заходів забезпечення позову протягом розгляду першої справи (шляхом заборони вчинення реєстраційних дій), а також відсутність дієвого механізму повернення учасника у склад товариства шляхом скасування всіх реєстраційних дій, наступних за першою, під час якої учасника було виключено з реєстру.

Подібний приклад порушення корпоративних прав відображено в рішенні господарського суду Запорізької області від 19.01.2017 в справі № 908/746/16, яким було задоволено повністю позов учасника, частка якого в товаристві розміром у 50% статутного капіталу була протиправно перерозподілена на користь інших осіб. Визнано недійсними повністю три рішення загальних зборів, прийняті після протиправного перерозподілу частки учасника, визнано недійсними зміни до статуту, зобов'язано державних реєстраторів скасувати відповідні реєстраційні дії. Цей приклад судової практики є показовим у тому сенсі, що в ньому суд наголосив на недосконалому чинному законодавстві у сфері державної реєстрації, що змушує позивачів використовувати додатковий засіб захисту порушеного права. Суд констатував, що «ною редакцією Закону не передбачено можливості (й обов'язку) самого реєстратора скасовувати реєстраційні дії лише через те, що підстава їх проведення визнана судом недійсною, фактично через нову редакцію Закону належить спонукати державного реєстратора до скасування державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, внесених на підставі рішень загальних зборів і змін до статуту, визнаних судом недійсними» [12].

У справі № 914/1994/16, переглянутій ВГС України 28.12.2017, розглянуто позовні вимоги про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства про перерозподіл часток учасників у статутному капіталі. Так, до рішення загальних зборів учасники володіли по 50% статутного капіталу, тоді як за оспорюваним рішенням позивач став володіти 49% статутного капіталу, а інший учасник товариства – 51% статутного капіталу, що дозволило йому одноосібно формувати кворум загальних зборів та приймати на них більшість рішень. Погоджуючись із судовими рішеннями про задоволення позову, суд касаційної інстанції підкреслив, що «у матеріалах справи відсутні належні і допустимі докази на підтвердження повідомлення позивача, як учасника вказаного това-

риства, що володіє його часткою у статутному капіталі у розмірі 50%, про проведення <...> загальних зборів» [13]. Із цих підстав суд дійшов висновку про відсутність позивача на загальних зборах, про порушення його прав, про відсутність кворуму та про порушення вимог закону і статуту товариства при проведенні загальних зборів. Суб'єктом порушення в даному випадку є той учасник товариства, який внаслідок прийняття рішення загальними зборами одержав можливість контролювати виконавчий орган товариства. Причиною порушення, ймовірно, стала незгода суб'єкта порушення із чинним складом виконавчого органу та неможливість його змінити у законний спосіб. У цьому випадку порушенню сприяла відсутність вимоги ставити підписи всіх присутніх учасників на протокол, що подається для проведення державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу. Також, вчиняючи реєстраційну дію, державний реєстратор не уповноважений перевіряти наявність доказів повідомлення відсутніх учасників про проведення загальних зборів, що, варто визнати, також посприяло цьому порушенню.

Прикладом порушення прав міноритарного учасника товариства можна назвати також і рішення загальних зборів про перерозподіл часток у статутному капіталі та зміну керівника, визнане недійсним у справі № 906/456/16, яку переглянув ВГС України 25.01.2017. Позивачу належала частка в розмірі 49,858355% статутного капіталу. У позові він посилався на відсутність кворуму загальних зборів, оскільки, незважаючи на зміни в Законі України «Про господарські товариства», які знижували кворум загальних зборів, у статуті товариства кворум був визначений на рівні більш як 60% голосів. Констатуючи порушення корпоративних прав позивача, суд касаційної інстанції вказав, що положення статуту «не суперечать ст. 60 Закону України «Про господарські товариства», викладений в новій редакції, а при проведенні загальних зборів питання щодо кворуму на зборах учасників товариства повинне вирішуватись із застосуванням відповідних положень статуту» [14]. Порушення відбулося з вини голови зборів (який реєстрував учасників зборів), а причиною порушення, ймовірно, стала незгода позивача з намірами іншого учасника товариства змінити склад учасників товариства. Не останню роль у доведенні порушення до кінця відіграла недосконалість законодавства у сфері державної реєстрації, оскільки суперечність документів вимогам установчого документу юридичної особи не є підставою для відмови у державній реєстрації змін до відомостей про юридичну особу (крім громадського формування). Внаслідок цього державний реєстратор не аналізує подані заявником документи на відповідність статуту, що і стає фактором (чинником) виникнення таких порушень.

Доводиться констатувати також наявність справ, аналіз яких приводить до висновку про високу ймовірність об'єктивного існування порушення корпоративних прав, однак у позовах щодо них було відмовлено за недо-

деністю. Прикладом такої ситуації є справа № 902/1413/15, в якій ухвалено постанову Верховного Суду України від 26.10.2016. Предметом спору було рішення загальних зборів учасників про зміну виконавчого органу. Позивач володів часткою в 50% статутного капіталу й посилався на відсутність кворуму зборів. У протоколі зборів було зазначено присутність усіх учасників товариства, однак підпису позивача на ньому не було, натомість протокол було підписано головою та секретарем зборів. У матеріалах справи відсутній протокол реєстрації (прямий доказ участі позивача в загальних зборах), відсутні й докази повідомлення позивача про загальні збори (як непрямі докази участі позивача в загальних зборах). Апеляційний суд, із висновками якого погодився Верховний Суд України, посилався на пояснення інших (присутніх на зборах) учасників товариства як на доказ участі позивача у загальних зборах. Верховний Суд України також зазначив, що «відсутність переліку учасників загальних зборів <...> як окремого документа, передбаченого частиною другою статті 60 Закону України «Про господарські товариства», <...> не впливає на результати прийняття рішень загальними зборами учасників товариства та не може бути підставою для визнання їх недійсними» [15]. Отже, відсутність у законодавстві про державну реєстрацію вимоги підтверджувати правомочність зборів окремим документом призводить до випадків, коли наявних у реєстраційній справі та у володінні сторін доказів недостатньо для однозначного висновку про участь (чи неучасть) позивача у зборах, через що в позовах відмовляють за недоведеністю.

Висновки

Дослідивши порушену у статті проблему, слід дійти до таких висновків.

1. Встановлено, що суб'єктами порушень корпоративних прав найчастіше є: учасники (акціонери) товариств, які володіють контрольним пакетом корпоративних прав; незаконні набувачі корпоративних прав; міноритарні учасники (акціонери) товариств; члени робочих органів загальних зборів товариств; посадові особи товариств.

2. Мотивовано, що порушення корпоративних прав стається через конфлікт із приводу діяльності товариства, обов'язковою стороною в якому є принаймні один учасник (акціонер) товариства. При цьому причини порушень корпоративних прав за критерієм сторін конфлікту поділяються на такі: конфлікт між учасниками товариства і виконавчим органом; конфлікт учасників товариства між собою; конфлікт між учасниками товариства і сторонніми особами.

3. Встановлено чинники порушення корпоративних прав в Україні і запропоновано поділяти ці чинники на: недосконалість законодавства (корпоративного, процесуального, у сфері державної реєстрації юридичних осіб, у сфері контролю за дотриманням законодавства про акціонерні товариства, адміністративно-деліктного), незадовільний стан

корпоративного управління в товариствах (недосконалість установчих документів та внутрішніх положень), низький рівень законності (корупція, недбалість та неефективність у роботі апарату держави, низький рівень правової свідомості та культури).

4. Результати дослідження можуть бути використані у формуванні пропозицій щодо змін до чинного законодавства, зокрема адміністративного, стосовно розширення та вдосконалення чинного інструментарію, форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо превенції та припинення порушень корпоративних прав, захисту порушених прав, притягнення осіб, винних у порушенні корпоративних прав, до юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Сороченко А. Галузева належність та юридична сутність корпоративних відносин / А. Сороченко. // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 4. – С. 54–57.
2. Молотников А.Е. Особенности российских недружественных поглощений // Враждебные поглощения в Украине. – 2007. – Вып. 1.
3. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання / Г. Паламарчук, Л. Венгер. // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 38–45.
4. Берлач Ю.А. Правове визначення рейдерства / Ю. А. Берлач. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 60–62.
5. Рахуба С.В. Рейдерство: загальна характеристика / С. В. Рахуба. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 62–63.
6. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З. С. Варналій, І. І. Мазур. // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2. – С. 129–136.
7. Смітюх А. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» корпоративного рейдерства) / А. Смітюх. // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5. – С. 7–10.
8. Пащенко О. Антирейдерське законодавство: аналіз окремих положень / О. Пащенко // Юридичний радник. – 2007. – № 2. – С. 23.
9. Шахрай В. Уперше на законодавчому рівні українські парламентарі спробують визначити поняття «рейдерство» / В. Шахрай // Юридичний радник. – 2007. – № 2. – С. 17.
10. Постанова Вищого господарського суду України від 03.04.2017 у справі № 915/20/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65771968>.
11. Постанова Вищого господарського суду України від 29.03.2017 у справі № 908/102/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65706202>.
12. Рішення господарського суду Запорізької області від 19.01.2017 у справі № 908/746/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64319125>.
13. Постанова Вищого господарського суду України від 28.02.2017 у справі № 914/1994/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65081082>.

14. Постанова Вищого господарського суду України від 25.01.2017 у справі № 906/456/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64289522>.

15. Постанова Верховного Суду України від 26.10.2016 у справі № 902/1413/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62453239>.

Статья посвящена нарушениям корпоративных прав как объекту административно-правового противодействия. На основе анализа судебной практики выяснено, кто именно чаще всего является нарушителем корпоративных прав, каковы причины таких нарушений и какие факторы им способствуют. Установлено, что одним из важнейших факторов нарушений является несовершенство административного законодательства, недостатки в деятельности субъектов публичной власти. Предложена классификация субъектов, причин и факторов нарушений корпоративных прав.

Ключевые слова: административно-правовое противодействие, корпоративные права, корпоративные споры, нарушение права, причина, публичная администрация, субъект, фактор, хозяйственное общество.

The article is devoted to violations of corporate rights as an object of administrative-legal counteraction. Based on the analysis of judicial practice, it is clarified who exactly are the violators of corporate rights, what are the causes of such violations and what factors contribute to them. It is established that one of the most important factors of violations is the imperfection of administrative legislation, shortcomings in the activities of public authorities. Classification of subjects, reasons and factors of violations of corporate rights was proposed.

Key words: administrative-legal counteraction, corporate rights, corporate dispute, corporation, factor, public administration, reason, subject, violation of right.

